U Evanđelju čtamo da je Krist ozdravio gluhonijemog čovjeka rekavši mu riječ »Efeta! Otvori se!« Sveti oci vide u tom sliku cijelog čovječanstva kome treba povratiti pravilan sluh i govor. Svi smo mi ponešto gluhi i nijemi. Neka Gospodin otvori naš sluh i pomogne nam da pravilno govorimo! Neka nas on učini sposobnima da čujemo glas njegova Duha! Neka nam pomogne da uvijek potpuno prihvatimo njegov glas što odjekuje u Evanđelju koje mora uvijek biti naš zakon i naša snaga jer je riječ Božja. Dao nam on veliku snagu i veliku milost da dobro čujemo njegovu riječ da je možemo ponavljati i razglašavati kličući jednoglasno »Svet, Svet, Svet«! Čast i slava vječnome Ocu, božanskome Sinu i Svetome Duhu. Onaj dan u koji se to zbude osjećat ćemo da već na zemlji živimo rajskim životom. Taj će dan biti u povijesti čovječanstva, napose u povijesti Crkve, početak bujnog proljeća novoga i blagoslovljenog života.

CITARA OKTOKORDA

U zagrebačkoj se katedrali, otakako je sv. Ladislav oko 1094. osnovao zagrebačku biskupiju, sv. misa služila i pjevala latinskim jezikom. Pjevači su (*choratores*) Proprij i Ordinarij mise pjevali po starom zagrebačkom obredu, prema zagrebačkim obrednim knjigama, od kojih je i danas još dosta sačuvano, osobito u zagrebačkoj metropolitanskoj biblioteci.[1]) Osim klera razumio je i govorio je latinski jedan dio vjernika. Latinskim su se jezikom sastavljale povelje ne samo crkvenog, nego i svjetovnog značaja. Ipak se većina građana, ne samo na selu, nego i u samom Zagrebu, nije mogla služiti latinskim jezikom jer ga nije razumjela. Do danas još nije ispitano kako je bilo na selu, pa ni u ostalim zagrebačkim crkvama, osim katedrale. Za katedralu znademo da se u njoj kadšto, kod velikih svečanosti, misa pjevala hrvatskim jezikom. Kad je biskup Juraj Drašković 1570. održao dijecezansku sinodu, odredio je da se prvog dana druga misa na glavnom oltaru pjeva hrvatski: »Croatica lingua ad summum altare de sanctissima Trinitate

---

[1]) Isp. Dr. D. Kniewald, Zagrebački liturgijski kodeksi 11-15 stoljeća, Croatia Sacra XIX, Zagreb 1940. — Dr. D. Kniewald, Obred i obredne knjige zagrebačke stolne crkve 1094—1788, Zagreb 1940. — Dr. D. Kniewald, Iluminacija i notacija zagrebačkih liturgijskih rukopisa, Rad JAZU, Zagreb 1944.

Missa decantabitur«. I drugog se dana svečana misa u čast patrona stolne crkve sv. Stjepana pjevala na hrvatskom jeziku.[2]) Kler je celebrirao po starom zagrebačkom obredu latinski, ali pjevači *(choratores)* nisu svoj dio Ordinarija i Proprija pjevali latinski, nego hrvatski (kajkavski), kako to nalazimo zabilježeno u kasnijoj pjesmarici zagrebačke stolne crkve.

Godine 1701. izašlo je u Beču, troškom zagrebačkog kanonika Ivana Znike, prvo izdanje ove pjesmarice pod naslovom *Cithara Octochorda seu cantus sacri latino-sclavonici.* Drugo je izdanje štampano u Beču 1723. pod naslovom *Cithara octochorda seu Cantus Sacri Latino-Croatici.* Taj je naslov zadržalo i treće izdanje, izašlo u Zagrebu 1757. Maestro Albe Vidaković drži da je prva dva izdanja uredio zagrebački kanonik Toma Kovačević, a treće da se može pripisati Mihajlu Šilobodu.[3]) Citara se zove oktokorda (osmerostruna) jer ima 8 dijelova: došašće, Božić, korizmu, Uskrs, Duhove, obične nedjelje, blagdane Bl. Dj. Marije i drugih svetaca, mise za pokojne i na kraju još dodatak. Obično donosi Citara najprije Ordinarij mise po starom zagrebačkom obredu na latinskom, onda i na hrvatskom jeziku. Zatim slijede latinske i hrvatske popijevke o svetim vremenima i o svecima. Latinska se misa sastoji od Introita, *Kyrie eleison* (s tropima), *Gloria in excelsis* (s umecima o Bl. Dj. Mariji), sekvencije (*prosa*, u trećem izdanju *graduale*), *Credo, Sanctus* i *Benedictus* s tropima, *Agnus Dei* s tropima, kako je to odgovaralo misalu *secundum chorum almae ecclesiae Zagrabiensis.* Pod naslovom *Cantus Croatici ad sacrum spectantes* (u trećem izdanju: *Croatico idiomate ad Sacrum spectantia)* slijede hrvatski (kajkavski) prepjevi *Kyrie*

---

[2]) Dr. D. Kniewald, Obred i obredne knjige zagrebačke stolne crkve, Zagreb 1940, 36/37.

[3]) Isp. Opću Enciklopediju i Enciklopediju Jugoslavije u izdanju Leksikografskog zavoda u Zagrebu, pod »Citara oktokorda«, gdje Maestro Albe Vidaković ističe da je to rezultat njegova istraživanja. Na liturgijsko-pastoralnom tečaju u veljači 1962 naglasio je maestro Vidaković: »Do sada se nije znalo tko je sastavio i uredio Citaru, a ja ću vam sada otkriti, da mi je prije kraćeg vremena uspjelo ući u trag njezinu autoru. To je bio u ono vrijeme poznati crkveni pisac i povjesnik, zagrebački kanonik-kantor Toma Kovačević. On je od 1698. do 1701. boravio u Beču kao rektor Hrvatskog kolegija i tamo je priredivši je za tisak izdao kod L. Voigta. Isti je kanonik Kovačević izdao u Beču 1701. i svoj priručnik o koralu »Brevis cantus gregoriani notitia«. Glavno su vrelo za ove konstatacije bili rukopisni podaci kanonika Ivančana o zagrebačkim kanonicima.

eleison s tropima, *Gloria in excelsis Deo, Credo, Sanctus, Benedictus* i *Agnus Dei* s tropima, te prepjevi latinskih himana i sekvencija. U dodatku se nalazi opet *Gloria* i *Credo,* zatim obični i tropizirani *Ite Missa est (Ite benedicti et electi . . . hostia missa est), Regina coeli, Vidi aquam* i *Benedicamus Domino.*

Premda se kod nas o Citari mnogo pripovijeda, ona je do danas u svojoj cjelini, i gledom na tekst i gledom na napjeve, ostala neproučena.[4]) Ušlo je u običaj da se govori o tradicionalnim liturgijskim tekstovima i popijevkama domaćih duhovnih pjesnika, te o tradicionalnim koralnim napjevima i o domaćoj svjetovnoj popijevci kao izvoru za napjeve u Citari. U svom ekskluzivnom obliku ovo je romantično-lokalno vrednovanje Citare nekritično i netačno. Na izrazito njemački utjecaj, preko Slovenije, ukazuje popijevka »Jager na lovu šraja« (Citara III/71). Latinsko-hrvatska popijevka »*In dulci jubilo* mi pojmo veselo — našega serca veselja *est in praesepio*« vjerojatno ne nadovezuje neposredno na latinsko-njemački tekst, nego na madžarski, kako je zabilježen 1677. u *Cantus catholici* i 1676. u *Cantionale Catholicum.* Ne mali broj latinskih i hrvatskih popijevaka u Citari nalazimo u znatno prije izašlim čehoslovačkim i madžarskim kantualima. Među njima ima i takovih koje bismo, možda, rado prikazali kao naše domaće narodne popijevke. Tako na pr. božićnu popijevku »Spavaj sinko, majka pjeva« (»Slava Bogu« 126). Međutim, to je ustvari prepjev latinskog himna »Dormi fili, dormi, Mater cantat Unigenito«. Latinsko-madžarski *Cantus Catholici* iz g. 1675. donose na str. 38/39 latinski, a str. 43/44 madžarski tekst. Latinski tekst počinje ovako: »Dormi fili, dormi, Mater cantat Unigenito. Dormi Puer, dormi, Pater nato clamat parvulo.

[4]) O Citari je do sada objelodanjena samo jedna opsežnija studija. Napisao ju je Čeh Karel Konrád. Objelodanjena je u Vestniku Česke Společnosti Nauk u Pragu 1890 str. 101-178 pod naslovom »Hymnologie starocharvátská. Konrád pozna samo treće izdanje Citare (1757) i nije imao pri ruci potrebitu poredbenu građu. Govoreći o Citari naši se muzikolozi (dr. B. Širola, Hrvatska umjetnička glazba, Zagreb 1942, 36—38; J. Andreis, Povijest glazbe, Zagreb 1942, 627) obično pozivaju na Karela Konráda, ili jednostavno preuzimaju ono što je on rekao. U svojoj studiji o himnodiji zagrebačke stolne crkve u Kulturno-povjesnom zborniku zagrebačke nadbiskupije I, Zagreb 1944, 339—408, objelodanio je dr. D. Kniewald str. 371—391 čitav repertoar Citare u odnosu prama dotadašnjim kajkavskim, madžarskim i čehoslovačkim pjesmaricama.

Millies tibi laudes canamus, mille, mille, millies«. Madžarski tekst glasi: »Alugy fiam, igy énekel Annya o szülöttének, alugy fiam, alugy, Attya kialtya kisdedének, Ezerszet néked éneket mondgyunk, töményteni ezerszet«.[5])

Omiljenu božićnu, odnosno novogodišnju popijevku »Narodil nam se kralj nebeski« pronašao je Karel Konrád u čehoslovačkoj crkveno pjesmarici tiskanoj u Trnavi 1700. Istini za volju moram priznati da nisam mogao provjeriti ove Konrádove tvrdnje, ili tačnije, da u toj pjesmarici nisam mogao pronaći tekst ove popijevke. Našao sam je u madžarskima *Cantus Catholici* 1675. str. 59. Naš je tekst u t. zv. Pavlinskoj pjesmarici iz g. 1644. fol. 103v svakako stariji. Ali to još ne znači da je ta popijevka autohtona, izvorna tvorevina hrvatskog naroda, kako se to često ističe. Nisu to ni božićne popijevke »Spavaj sinko« i »O pastiri vjerni čuvari«, da samo njih spomenem, kao ni tolike druge u Citari. To vrijedi i za tekst i za napjev. Uz hrvatski prepjev nalazi se u Citari često pripomena: *Na jednaku notu*. Tačno kao i u *Cantus Catholici* 1675. *(Nota eadem)* i u čehoslovačkoj crkvenoj pjesmarici *(Nota eadem)*. To znači da se prepjev ima pjevati prema napjevu latinskog izvornika.

Kad je velečasni Jeronim Korner želio kod mene doktorirati, imao je u svojoj disertaciji obraditi hrvatske popijevke u svim izdanjima Citare. Napisao je vrlo dobar uvod i estetsku analizu svake pojedine popijevke. Trebalo je još da — koliko je to u našim prilikama moguće — istraži da li je svaka pojedina popijevka prepjev ili se može pretpostaviti da je izvorna. Tu nije pošao mnogo dalje od onoga što je iznio dr. D. Kniewald u svojoj studiji »Himnodija zagrebačke stolne crkve« u Zborniku nadbiskupije zagrebačke I 371—391. To je bio suhoparan, znanstveni, kabinetski rad koji nije odgovarao Kornerovu pjesničkom temperamentu. Tako je ova njegova vrijedna disertacija ostala nedovršena, a on je, ozlovoljen, čitav svoj rukopis ostavio kod mene i nije se dalje javljao. Na te stvari treba gledati realistički i ne apriorno. U interesu nauke i »folklora«, a ne možda zato da bismo dobre i omiljene prepjeve i napjeve htjeli izbaciti iz naših pjesmarica, ako se ustanovi da

[5]) Potankim bi se poredbenim studijem moglo ustanoviti da li je redaktor Citare latinski tekst preuzeo iz neke njemačke, madžarske ili čehoslovačke pjesmarice i da li je na kajkavski prijevod utjecao neki strani prepjev. Jezik i ugođaj ove uspavanke sasvim su barokni.

nisu izvorno-hrvatski. I nije to, možda, neki »nenarodni posao«, kako bi netko mogao prigovoriti. Jer »narodni posao« nije u tomu da sve što imamo pripisujemo samima sebi, zatvarajući oči pred činjenicom da kroz podrugu tisuću godina što se nalazimo na jugoistoku Evrope, nismo bili izolirani od ostaloga svijeta. Bili smo u neposrednom i neprestanom saobraćaju s našim susjedima. To je uvjetovalo trajnu izmjenu ne samo materijalnih dobara, nego i kulturnih vrijednosti na svjetovnom i na crkvenom području. I Citaru treba, dakle, u cijelom njezinom sadržaju, to će reći i gledom na hrvatske i gledom na latinske popijevke i njihove napjeve, proučiti naučno, objektivno i stvarno proučiti. Bez apriornih i nedokazanih pretpostavki. Citara i njezin repertoar ne će ništa izgubiti kad bude utvrđeno što je u njoj prepjev, a što je izvorno-hrvatski tekst, koji su napjevi u njoj »narodni«, odnosno izvorni, a koji nadovezuju na napjev, preuzet od drugoga.

Dr. Milovan Gavazzi s pravom smatra da su hrvatske pjesme u Citari, općenito uzevši, prepjevi, poglavito iz latinskoga. Ti su prepjevi kojiput slabiji od izvornika, ali ima i takovih koji svojom ljepotom nadmašuju predložak, premda su s formalne strane manje dotjerani. O popijevci »O pastiri, dobri čuvari« veli na pr. Jeronim Korner da je i u latinskom izvorniku *(O pastores, boni cantores)*[6]) i u hrvatskom prepjevu (C/I/156, C/II/176, CIII/122) težište u zvonkosti izraza i da je pretjerano nastojanje za glazbom riječi dalo nekoliko praznih i suvišnih stihova, pa nastavlja: »U prijevodu je manje jezične uglađenosti, ali zato više priproste pastirske poezije i jednostavnoga betlehemskog ugođaja. U prvoj kitici namjesto skladnih riječi »Resonate alleluja Regi parvulo, cum concordi melodia dulci Pupulo«, nalazimo plastiku primitvnih riječi: »Zakriknite aleluja tja do neba, gda spoznava vsa natura Boga svojega«. Zar tu ne osjećamo u hrvatskim stihovima svetu tišinu betlehemske noći koju će, sad na, prolomiti pjesme priprostih pastira, nevine pjesme, što će se dići do neba, što će spojiti nebo sa zemljom... Nema sumnje, s tehničke je strane original dotjeraniji, ali prepjev u svojoj priprostoj betlehemskoj lirici ma više čara i njegov oblik više odgovara sadržaju. Sadržaj je tu jače doživljen. Radi toga prepjev je uvjerljiviji i, možemo reći, vrijedniji od izvornika«.

---

[6]) Latinska popijevka »O pastores, boni conores, laudes d cite« zabilježena je u latinsko-madžarskom **Cantionale Catholicum** 1676 str. 51.

Ne znamo da li je izvorna ili je prepjev pjesma »Ovde je vezda Sin živoga Boga; ovde je vezda svetlost zemlje, neba; ovde je vezda vsa jakost nebeska; na tom oltaru«. Nalazi se u Citari (I/288, II/310, III/229) za obične nedjelje. Jeronim Korner ističe da je ovaj euharistijski hvalospjev »pun poleta koji sad raste, sad opet sada u talasanju mističnog zanosa za euharistijskim Bogom ... Na koncu nas pjesnik potiče na kreposno življenje, razbijajući hladnom poukom pjesničku ekstazu popijevke. Ta pouka nije na mjestu, jer se u cijeloj pjesmi osjeća zanos za euharistijskim Bogom, pa bi bilo logično, ako se već radi o pouci, da nas pjesnik na koncu ponuka da se s Kristom združimo u pričesti. Međutim, autor nas potiče na hvaljenje Boga, da s njime, poslije smrti, budemo na »posljednjoj večeri«. Šteta, što dobar izraz na kraju popijevke »k zadnje večere« (t. j. gozbi u vječnosti) nije spojen s izrazom o euharistijskoj gozbi u vremenu«. Prigovorivši zatim nekim suvišnim stihovima završuje Korner: »Inače, kako su umjetnički elementi znatno pretežni u ovoj pjesmi s naročitim sakralnim skladom glazbe i plastike, možemo općenito ovaj hvalospjev smatrati veoma lijepom crkvenom popijevkom«. Mi sa svoje strane dodajemo da u dobrom štokavskom prepjevu, uvaživši spomenutu Kornerovu sugestiju, može vrlo lijepo poslužiti za pjevanje kod tihe mise, pa i kao umetak u pjevanoj misi iza podizanja. Svakako daleko bolje nego »Ko noć šutiš«, »O, da mogu«, »Odzivam se, Isuse« ...

Stari je zagrebački obred poznavao mnogo više sekvencija nego ih danas imamo u Rimskom misalu. U samom misalu MR 133 iz 14. st. ima 89 sekvencija.[7]) Dodamo li tomu himne iz starih zagrebačkih brevijara i ostalih obrednih knjiga, te sekvencije koje su kasnije pridolazile sve do štampanog misala 1511, dobivamo veliku zbirku himana i sekvencija po starom zagrebačkom obredu. Budući da se sv. misa služila na vjernicima nerazumljivom latinskom jeziku, mogla je Citara vjernicima osim prepjeva misnog Ordinarija pružiti i prepjeve sekvencija i himana koji bi nadomjestili latinski Proprij mise što ga misnik čita kod oltara. Ne znamo, da li se u Zagrebačkoj biskupiji na selu i u manjim gradskim crkvama misa u

---

[7]) Popis himana i sekvencija iz t. zv. **missale antiquissimumm** MR 165 (11. st.), zagrebačkog brevijara MR 67 (13. st.) i zagrebačkog misala MR 133 (14 st.) donosi dr. D. Kniewald u studiji o himnodiji zagrebački stolne crkve, Zbornik I, Zagreb 1944, 342—347.

obične nedjelje i zapovijedane blagdane čitala ili pjevala. Vjerojatno je i u zagrebačkoj biskupiji, kao u tolikim drugim krajevima i narodima, radi nerazumljivog latinskog jezika, *missa in cantu* ustupila mjesto tihoj (čitanoj) misi. To je bila nužna posljedica krutog shvaćanja koje se već bilo potpuno ukorijenilo, da misu služi sâm misnik, a prisutni vjernici da imadu misu jednostavno »pobožno slušati«. Čuli su se i vani i kod nas glasovi koji su tražili da vjernici kod sv. mise treba da svoj glas sjedine s glasom čitave Crkve.[8]) Ukoliko se time htjelo reći da bi trebalo u liturgijske molitve uvesti živi narodni jezik, smatralo se u Rimu u 17, 18, pa još i u 19. stoljeću, da je takovo traženje neumjesno, krivo i pogibeljno, jer bi se time poremetio red koji je propisan za služenje svetih tajna i

---

[8]) L. A. Muratori (1672—1751) objelodanio je raspravu o pravilnoj kršćanskoj pobožnosti »Della regolata Divozione dei Cristiani«. Njemački je prijevod izišao 1751 u Aschaffenburgu pod naslovom: »Die wahre Andacht der Christen. Untersuchet und von dem weltberühmten L. A. M. unter dem Namen Lamindi Pritanii in welscher Sprache beschrieben, neuerlich aber in die teutsche übertragen«. Četvrtina je cijele rasprave namijenjena sv. misi. Muratori odgovara na pitanje »koji udio imadu vjerenici u sv. misi kad joj prisustvuju«. Govori o prijevodu misala i konkretno predlaže kako bi se mogla urediti **missa cum populo**. Na ovu se Muratorijevu raspravu poziva i na nju nadovezuje Anonyums koji je 1763 u Zagrebu izdao »Kratek navuk od szvete Messe kakoti i molitve pod nium. Iz Pobosz. i Vuchenoga Muratoria: Sv. takaj Ferencza Salesiussa piszmih i knig izvagien i za Duhovni napredek onem koy hote, Stampati vuchinien«. Knjiga je štampana po želji »nekoie Gospe szluzbenicze Boga, hvalu i diku niegovu selujuche«. Ta je pobožna gospođa poznavala i druge molitvenike koji su tada bili kod nas rašireni, pa veli u predgovoru: »Ja nekudim niti odmećem pobožne one molitve i načine koje imaju vnogi poslušati szvetu Mešu, nego samo i ovoga na pervo dajem, naj si sebere vsaki koiega hoće«. U svojoj (neobjelodanjenoj) doktorskoj disertaciji o kajkavskim molitvenicima daje dr. N. Sertić pod br. 20, str. 70/71, kratak prikaz ovog molitvenika. Govoreći o misnoj pobožnosti u kajkavskim molitvenicima navodi dr. Sertić na str. 246 kako je u tom molitveniku naglašeno da »ne (nije) sam Mešnik koi služi (Mešu), nego služe znji i vsi verni, koi alduju... Ja zaisto tak štimam, da visa ljudíh nedostojnost, i nemarlivost, koju god pod Svetum Mešum nekoi imaju, od drugut neizhaja, nego kaiti kinča ovoga ne znaju: i nemisle, da i oni onda služe i alduju...«. Zatim donosi za vjerenike prilagođen Ordinarij Mise, »kaiti vriednoie da pokehdob i thi služiš i alduješ, ono moliš i alduješ, kai moli i Mešnik... Kaiti Svete Matere Crikve ovo volja je, koja zbog ljudi ki takai služe i alduju, nesamo z Diačkem, nego grškem, Židovskem i Slovenskem Jezikom, Svetu Mešu služiti dopušća, zbog ljudih okolu stoječih...«.

jer bi iz toga moglo proizaći mnogo zla.[9]) Da se izbjegne sukob, u mnogim su krajevima svijeta praktički dokinute pjevane mise, a vjernici su pod tihom misom obavljali svoju privatnu pobožnost ili su pjevali različite pobožne popijevke, kako su ih donosile dijecezanske pjesmarice.

Citara je, u ovoj situaciji, poput svojih latinsko-madžarskih i latinsko-čehoslovačkih uzora, dala vjernicima da nedjeljom i blagdanom pjevaju više ili manje slobodan prijevod misnog Ordinarija po zagrebačkom obredu, i k tomu jednu ili dvije hrvatske popijevke, povezane s liturgijskim vremenom ili blagdanom. Te su popijevke imale nadomjestiti misni Proprij. To bi bilo dosta logično i prihvatljivo rješenje, da su one stvarno bile dio misnog Proprija po starom zagrebačkom obredu. Tada bi se ove popijevke, za tadašnje doba i prema tadašnjim prilikama, u zagrebačkoj biskupiji, mogle smatrati liturgijskima. Vjernici bi na svoj način, stvarno, ako i ne potpuno, sa svećenikom sudjelovali kod služenja svete mise. Pjevali bi hrvatski prepjev jednog dijela liturgijskog teksta što ga je kod oltara molio misnik po starom zagrebačkom obredu.

Ali tomu nije bilo tako. Usporedimo li repertoar Citare sa službenom liturgijom, kako se prema sačuvanim liturgijskim knjigama zagrebačkog obreda služila sveta misa, vidimo već na prvi pogled da ni hrvatske ni latinske popijevke u Citari,

---

[9]) Konstitucijom »Unigenitus« Klementa XI. od 8. IX 1713 globalno je osuđena propozicija Pashazija Quesnela: »Eripere simplici populo hoc solatium iungendi vocem suam voci totius Ecclesiae, est usus contrarius praxi apostolicae et intentioni Dei«. Budući da je sinod u Pistoji ponovio Quesnelovu tezu, proglasio je Pijo VI Konstitucijom »Auctorem fidei« 28. VIII. 1794 pod br. 66: »Propositio asserens, fore contra apostolicam praxim et Dei consilia, nisi populo faciliores viae pararentur vocem suam iungendi cum voce Ecclesiae; intellecta de usu vulgaris linguae in liturgicas preces inducendae: — falsa, temeraria, ordinis pro mysteriorum celebratione praescripti perturbativa, plurium malorum facile productrix« (Denzinger, Enchiridion Symbolorum No. 1435, 1566). Aleksandar VII. zabranio je pod prijetnjom izopćenja 12. I. 1661. francuski prijevod misala, određen za vjernike. Pijo IX. ponovio je 6. I. 1851. i 6. VI. 1857 zabranu prijevoda misnog Ordinarija i kanona. Nakon konstitucije Leona XIII. od 25. I. 1897. kojom su ove zabrane dokinute može se, uz prethodno odobrenje mjesnog Ordinarija, vjernicima dati u ruke prijevod Misala, uključujući i misni Ordinarij i kanon. Sve je to bilo historijski uvjetovano i ne smije nas zbunjivati. U Salzburgu je na kongresu povodom 1100-godišnjice sv. Ćirila i Metodija profesor Cronia iz Padove održao predavanje o paradoksima u izjavama rimskih papâ o sv. braći. Nije li sličan paradoks i slučaj Ivana d' Arc?

koje bi imale nadomjestiti misni proprij, nisu preuzete iz velike riznice sekvencija i himana u zagrebačkom misalu i brevijaru. Imade izuzetaka. Ali oni su veoma rijetki (najviše 3:100). A i to nisu stvarni izuzeci, jer se i oni nalaze u predlošcima, prema kojima je sastavljena Citara. Popijevke u Citari, u pravilu, uzalud tražimo u liturgijskim knjigama *secundum chorum almi Episcopatus Zagrabiensis.* To su od reda nove pjesme, kojih zagrebački obred nije poznavao. Preuzete su, i dijelom prepjevane, iz njemačkih, latinsko-madžarskih, latinsko-čehoslovačkih i slovenačkih pjesmarica. Gotovo stotinu godina prije no što je biskup Maksimlijan Vrhovac 1788. kleru zabranio da služi misu po starom zagrebačkom obredu, sama je zagrebačka stolna crkva, dobronamjerno, u duhu tadašnjeg doba,udarila temelje likvidaciji zagrebačkog obreda time, što je vjernicima dala u usta prepjeve stranih pjesmotvora koji nisu bili sastavni dio zagrebačke liturgije. Prepjevi su, dakako, djelo domaćih ljudi. Ali za predloške teksta i napjeva to se, u pravilu, ne može reći. Ovom tvrdnjom ne umanjujemo vrijednost Citare, jer ne smatramo vrijednim samo ono što smo mi sami stvorili. Samo skrećemo pažnju na okolnost da Citara zaslužuje da bude literarno-historijski, muzikološki, pa i »folklorno«, ozbiljno proučena. Bez toga možemo se nabacivati frazama koje neupućene zasljepljuju, ali ustvari ne znače ništa.

Još riječ-dvije o latinskim pjesmama u Citari koje nisu prepjevane na hrvatski. Ima ih lijep broj. Ne znam, da li je tko i na njih do sada obraćao pažnju. A one to zaslužuju, kao dokumenat svoga vremena. Ne znamo, jesu li izvorno-domaće, ili su i one, u pravilu, preuzete iz drugih zbirki. I tekst i napjevi odišu duhom punog baroka: potencirani izražaj sublimirane senzualnosti, bez pravog doživljaja i zato neuvjerljiv, pun i prepun riječi koje se opetuju. Evo dva primjera ovih cantilenae dominicales iz Citare:

Salve Deus, salve Deus, amor meus, amor meus, amor meus, amor meus, Deus meus, omnia. Salve Deus, amor meus, Deus meus, omnia. Sordet terra, in qua mera, sordet terra, in qua mera, in qua mera, vana, falsa, vana, falsa, omnia. Sperno mundum hunc immundum, hunc immundum, nihil peto nisi te. Sperno mundum hunc immundum, nihil peto nisi te. Nihil quaero, nihil spero, nihil quaero, nihil spero, nihil quaero nihil spero, nihil amo praeter te. Iam ad aram tibi charam, tibi charam, desponsabo animam. Iam ad aram tibi charam, desponsabo animam. Fida stabit, te amabit, fida stabit, te amabit, horam usque, te amabit, horam usque ultimam. Amen.

Ovicula vaga, quo monte vagaris, a tramite noxio revertere; non furfure famen, non foeno se dabis, ad pascua Daphnidis regredere. Si quod mundus gramen, si quam escam dat, nequit saciare, nec famem sedare, ovem necat. O Daphnis, o mei asyllum amoris, redire non licet, licet gemere...

Naumice nismo izabrali one kantilene koje su ekstremno-tipične za doba kada su nastale. Bilo nam je stalo samo do toga da pokažemo kako one »probuđuju čovjeka«, ali ga udaljuju od svete žrtve i od svećenika na oltaru. Iskazuju se čuvstva kojih ustvari nema. S mnogo riječi i rime, bez veze s onim što se moli kod oltara. Uz reminiscencije iz klasične mitologije i u stilu Berninijeve sv. Terezije u rimskoj crkvi *Santa Maria della Vittoria*.

Nedavno je u Kreuzlingenu u Švicarskoj izgorjela divna i znamenita barokna crkva. Katolici i protestanti čitavog kantona složno rade na tomu da se crkva ponovno sagradi. Nije još zaključeno u kojem će stilu biti sagrađena. Ali u jednom se svi slažu: ne će i ne može biti kopija stare izgorjele crkve, kako je god ona svima bila draga. Bio bi to falsifikat i strano tijelo u organizmu današnjeg vjerskog života. U subjektivističko-individualističkoj aliturgijskoj atmosferi 18. stoljeća bila je Citara odraz svoga doba. Zahvatom biskupa Vrhovca potisnut je njezin repertoar u pozadinu i zamijenjen prepjevima njemačkih popijevaka koje su tada preplavile srednju Evropu, pa i gornju Hrvatsku. Naši bi se Cecilijanci opet vratili Citari. Ne bi li to, gledom na tekstovni repertoar, o kojem je ovdje riječ, bio anahronistički arheologizam i neshvaćanje liturgijskog značaja crkvenog pjevanja u pjevanoj misi? Duh je liturgijske obnove prožeo cijelu Crkvu, kako to svjedoči II. Vatikanski Koncil. Nadajmo se, da se naši Cecilijanci ne će suprotstaviti ovom »prolazu Duha Svetoga«, kako je Pijo XII. nazvao liturgijsko-pastoralnu obnovu klera i vjernika.

Ili, sasvim konkretno: u tekstovnom pogledu ne može biti osnovica i polazna tačka liturgijske obnove crkvenog pjevanja u pjevanoj misi ni Citara, ni Isusovačka pjesmarica 18. st., ni pjesmarica propisana po biskupu Vrhovcu. Ni za Zagreb, a kamoli za druge biskupije. To može biti samo valjani prijevod ili prepjev liturgijskog teksta Rimskog misala. »Molitve za puk što se pivaju preko svete mise po župama Dalmacije, prevedene iz Rimskoga Misala«, štampane posljednji put u Zadru 1913, vape za novim izdanjem, prilagođenim današnjem književnom jeziku i pravopisu. U smislu liturgijske obnove, kako

ju je na liturgijsko-pastoralnom tečaju u Zagrebu 1962. ocrtao preuzvišeni Ordinarij banjalučki Mons. Alfred Pichler, treba ovo novo izdanje, u sporazumu sa Sv. Stolicom, uvesti kao priručnik za pjevanje u pjevanoj misi u svim hrvatskim biskupijama. Dalmacija će, za volju jedinstva, žrtvovati ikavsko narječje i starinski jezik, a mi ćemo, u gornjim krajevima, pregorjeti i Citaru i Vrhovca i novije popijevke, pa ćemo u pjevanoj misi pjevati, kao što je to odavna već u Dalmaciji, sâmu misu na hrvatskom jeziku. Različite praktičke teškoće dat će se s nešto dobre volje lako ukloniti. Tekst psalama koji dolazi u obzir ne treba tek tražiti. On postoji, nepoznat ili zaboravljen. I veliki bi se narodi njime ponosili da ga imadu. To je prepjev psalama prema izvornom hebrejskom tekstu, sastavljen u metru izvornika. Pohranjen je u književnoj ostavštini pokojnog sveučilišnog profesora dra Antuna Sovića. Možda će biti potrebita koja-ta jezična ili metrička korektura, ali taj će posao lako moći svladati naši biblicisti, liturgičari i slaviste. Tko u duhu liturgijske obnove mirno i objektivno, *sine ira et studio*, priđe ovom problemu i prouči Sovićev prepjev psalama i kantika, složit će se s mišljenjem da novo izdanje misala, poput već davno dovršenog hrvatskog prijevoda rimskog brevijara, zatim postkoncilijarni prijevod rimskog Obrednika, te novo izdanje priručnika za pjevanje misnog Ordinarija i Proprija, treba kao osnovicu preuzeti lako razumljiv ritmički prepjev profesora Sovića. Kod tihe mise mogu se i dalje pjevati pučke pobožne popijevke iz Citare, gdje su već udomaćene, a u pjevanoj misi dajmo da vjernici pjevaju na hrvatskom jeziku misni Ordinarij i Proprij, koji se uglavnom sastoji od psalamskih stihova. Zašto da vjernicima, kod pjevane mise, pružamo samo surogate, posute odstajalim saharinom, ako im možemo dati Božju riječ iz Rimskog misala?

Dr. DRAGUTIN KNIEWALD

U BOŽJOJ BORBENOJ OPREMI
(21. nedjelja po Duhovima)

Što se više sveta godina primiče svom svršetku, to je srce Crkve sve više zabrinuto za svoju djecu. Ona se plaši da im neprijatelj u posljednji čas, podvostručivši svoja nastojanja, ne rastrga vijenac s čela za kojim su čitavu godinu žarkom